

RADMILA GIKIĆ rođena je 1951. u Vrbasu. Završila Filozofski fakultet u Novom Sadu. Objavila je knjigu priča *Otvorite Jelenine prozore*, Matica srpska, Novi Sad, 1978. Živi u Novom Sadu.

jela ili reči za zemlju nemuštu

radmila gikić

Preduhitrio me je Bogdanov odlazak u času kada sam bila sigurna da smo sjednjeni u jednu misao, da smo dosegli potpunu moć pripadanja, da ništa ne postoji izvan nas, da cemo tako zblženi jedino i moći da živimo. Njegovo napuštanje našega sveta bilo je nenadno i jedino što mi je sada preostalo, što me opsedla i što moram učiniti, biće moje otvaranje, isceliteljska beseda, čime ću odagnati pomisao da sam Bogdana potpuno imala. Godinama, ili bolje rečeno minutima i sekundima uzimala sam deo po deo njegovog života, zauzvrat, on je od mene odnosio malo; bila sam mu potrebljana i činila sam sve da ga spoznam:

Bogdan je otisao. Ptice su se raspršile. U prvom času pomislila sam da bi bilo najbolje da se oslobođim stegje govoreći o sebi nepoznatoj osobi: na ulici, u restoranu, ili na jednom od mojih učestalih putovanja. Odlučila sam se da to bude put između Beograda i Zagreba. Kada je voz krenuo, počela sam da obilazim kupe, tražila sam lice koje bi pristalo da me sasluša. Sedela sam pored dremljivih ljudi, upirala se u njihove oči, tražila pristanak. Ali, sve je bilo uzalud. U restoranu sam popila kafu, doručkovala i vratala se na svoje mesto. Nasuprot meni sedeo je čovek osrednjih godina, zamišljen. Znala sam da mu ništa ne mogu reći. Prenula bih ga, možda čak opteretila pričom o Bogdanu.

Zato se u meni ponovo začinjala misao: imam li ja pravo da svoju nemoć prenosim na druge? Zašto ne zatočim sve u sebi? Zar i drugi ljudi misu osamljenici? Koji su to u meni nemiri jači od njihovih?

Odustala sam od pomisli da se na putu iscelim nekome koga nikada ranije nisam videla, i zato sam na prvoj stanici prebacila tašnu preko ramena i sišla na peron, kako bih se sledećim vozom vratila.

Imala sam dovoljno vremena za šetnju; u prividnoj tišini, razgledala sam izloge: knjige, suvenire, posteljinu, pomorandže, aparate; uletala u tramvaje i trolejbuse, u parkovima jela jabuke, — hodala do iznemoglosti. Zatekla sam se u ulici na kraju grada i, kada je pored mene prošla žena preblagog pogleda, započela je u meni čudesna igra. Na osnovu njenog hoda, izgleda, očiju, htela sam da naslutim kuda ide, gde živi i šta radi. Činilo mi se da mogu nazreti i sobu u kojoj živi. Nakon što sam nekoliko puta obišla oko zgrade, znala sam, zasigurno, da stanuje na trećem spratu i da su poslednja tri prozora njena. Na jednom su bila naslagana drva za ogrev, ostavljući tek mali otvor svetlosti na vrhu, kroz drugi se nazirale, nagomilane, postepljina i garderoba, dok su iz trećeg, poslednjeg, zjapile tminu i tišinu. A kada se svetlost upalila, nagadanja su se obistinila: nazrela sam njen lik, a moja mašta lutala je po njenoj osamljenosti: učinilo mi se da o njoj znam dosta. Dugo posle toga putovanja, u meni je vladao muk, sve dok se nije privid razbuktao.

Sedeći u malom restoranu, u koji sam došla da bih ručala, a nakon ispijene čaše crnog vina, obuzela me je dremljivost. Za istim stolom sedeo je čovek prijatnog izgleda i, posle ponuđene cigarete, počeli smo da pričamo: bilo mi je ugodno s njim časati, nije pitao gde radim, kako se zovem, koliko godina imam, i druga uobičajena pitanja. Učinilo mi se da sam već izustila reč o Bogdanu, kada je nepoznati počeo da govori o sebi, i o svojoj samoći, otuđenosti. I opet sam zapala u muk.

Njegove nevolje bile su jasne, mogućnost njihovog rešavanja bila je pitanje vremena: govorio je o stanu, o zaposlenju, novcu, i uvek sebe isticao kao osobu koja je jedino zadužena da reši sve te probleme, a eto, on želi nešto drugo, sada, tog časa dok govoriti sa mnom. Na trenutak, učinilo mi se da je beskraino nesrećan, da je moja tišina skoro i neposteća u odnosu na njegovu, a onda, kada je, već zamoren alkoholom i duvanom, počeo da zamuckuje, krenula sam kući. Njegov hod me je umarao, ruke su mu dodirivale myosu, vrat, naslanjao se na mene i sve više se upirao da dokaže svoju nesreću i moju velikodušnost u slušanju i razumevanju.

Nakon popijene kafe, znala sam da će se njegova ogromna telesina ustremiti k meni, od same pomisli osetila sam odbojnost, i zato, smišljajući kako da izbegnem neprijatnost, duže sam se zadržala u kuhinji. Svi moji planovi su nestali; kada sam se vratila, on je dremao u fotelji — prekrila sam ga čebetom i otisla u svoju sobu. U ramenima jutarnjim časovima čula sam njegove užurbane korake, skupljao je svoje stvari, a kada sam se pojivala, preda mnom je stajao sasvim drugi čovek: izbezumljen od straha, užurban, i, tek s nekoliko reči, nestao je.

Pokušavala sam da se vratim svakodenim obavezama: prvo sam damima spremala stan, javljala se na zapisane poruke, sredovala i pisala pisma, obilazila prijatelje. I najzad, otisla sam kod Davida, koji je nestajao u bolesti. Kada sam ga sada potražila, rekli su mi da je u bolnici. Naši susreti davali su punoču i u čutanju govorili smo mnogo, a razilazili smo se s nedovršenim pričama, poluizgovorenim mislima i, na kraju, s obećanjem da cemo se uskoro videti. U tim razgovorima potkradale su se priče i o nama, ali nismo trošili mnogo reči, s nekoliko kratkih rečenica govorili smo o novim susretima, poznanicima, putovanjima, o sobama i šetnjama.

Učestalost mojih poseta Davidu ubrzala je postala jasnija: u njemu sam našla pokotinu u koju sam mogla da zarijem

svoj nož; u stvari, njegove priče o bolesti, o neizlečivosti, razarale su me, reči kojima bih sve to porekla i reči ohrabrenja nisam imala, a čini mi se da ih on od mene nije ni tražio. Umesto da mu pomognem, ja sam se otvarala pred njim: mogao je nazreti mojo utrobu pluća, kičmu, pore — sve. Moja igra bila je kobna i podla, a on ju je sam pothranjivao pričom da će uskoro nestati, iskopnići zauvek, i time me nagovarao da se iscelim, i da će on moje reči, mene, sve moje predašnje odneti sa sobom, i da će tek tako rasterećena moći živeti. U suprotnom, ugušiće me bol. Naš nemušti sporazum prihvatali smo razdragano i svu narednu danu tekli su u naslućivanju kada cemo započeti zloslutnu igru.

Ponekad, kada bih dolazila kod njega i videla ga raspoloženog, zagledanog u ptice, u nebo, činilo mi se da će biti iznevrena, da on udiše svetlost i da će od toga u njemu zračiti novi život. Redovno bih pratila dijagnozu, sliku, količinu popijenih lekova, upirala sam mu se u zenice, kočaće ruke, usne, kosu.

U sobi raspaljenoj suncem sačekala me je Davidova priča o samoći. »Znaš, Jelo, živeo sam sâm i umreću sam, jer ja znam kako prolaze moji poslednji dani, koliko ih još imam, mogu i sate naslutiti. Sve će vas izneveriti, i niko neće čuti moje poslednje reči, niko neće videti kada će zatvoriti oči, kako ću sklopiti ruke, kačemu ćeći poslednji pogled upreti — nikoga neće biti pored mene. Ukrleto sam bio sam, osuđen da se zatvaram i hodam nepremostivim jazom ka spoznaji samoga sebe. Prodirao sam u najniže svoje ponore, pronalazio u sebi hiljadu likova, a bio sam nemoćan da bilo šta učinim, i da iz sebe izvučem drugo Ja, svetlige, prisutnije.

U pripadanju ženama tražio sam potpuni sklad, po mirisu koše osećao sam njihovo opuštanje. I dok sam im prilazio s prikrivenim stidom, kao da prvi put tragam za njihovim mirisom, kao da prvi put izgovaram reč, one su me primale iz navike, misleći da me potpuno i zanavezim imaju, i time su razbijale tišinu i draž razuzdavanja. A ja sam i u pokretima tela hteo sačuvati lepotu.

Sve manje sam pripadao ljudima, sve više zverima, travki, zvuku, hodanju i šumi. Svuda sam nalazio sagovornike, lako bih se predao zemlji, hitro bi me raspolutali zvuk i ritam, lutao bih u otkosima, do-sezao moć ptice«.

Sutradan, pohitala sam žurno Davidu, skoro da sam uletela u njegovu sobu, spremna da mu kažem da to ne govorit on, i da to nije njegov svet, da se on to prikriva i da govoriti umesto mene. Sela sam na ivicu kreveta, znao je da sam tu. Ponoćno je počeo da govoriti, preduhitriši me.

»Stajao sam danas pored Aminog kreveta; o njoj sam ti i ranije govorio. Preko očiju su joj bili beli zavoji, disala je ujeđeno, ruke joj se misu videle ispod pokrivača. Dugo je vremena proteklo otkada su joj skinuli zavoje dok nije otvorila oči, a i kad je podigla otežale kapke, gledala je u tavanicu. U sobi su vladali polutama i muk. Pogledom je klizila preko naših ruku, prstiju, lica, a onda je ponovo zatvorila oči, u bunilu, ne pristajući na svetlost, na ljudi. Lekari su bili zadovoljni, operacija je uspela, dvadeset petogodišnja žena je progledala, i kada su se svi razili, još uvek sam stajao pored nje. Na svetlost nije reagovala, a godinama je to želela. Prostreljao me je njen glas: — Ne, rekla je, ne, vikala je, ne pristajem na vašu svetlost, ne pristajem na vas ljudi, drugačiji je bio moj mrak u kojem sam vas slutila.

Kasnije, malo smirenije, šaputala je, još uvek ne otvarajući oči: — Pričali su mi, uvek tiho i bojažljivo da moj svet tame ne povrede, o svetlosti, koju misam spoznala,

o blještavom i sjajnom... Sunce, rekli su mi, to je sjaj koji oči ne mogu izdržati, a ja, u onom mom mruku, osećala sam svetlost kožom, primala je u krv i davalu joj se potpuno. Kako je to sunce u mojoj tami imalo sjaja, sada zauvek izgubljenog.

Danas, pre nego što si ti, Jelo, došla, bolesnica mi je rekla: — Stajala sam jutros pred mojim Jovanom, koga sam godinama ljubila, i molila ga da govor, samo da govor, da bih njegov glas primila u sebe, i znala sam da je to on, moj Jovan. Sklop-ljenih očiju prišla sam mu, spustila ruke na njegovu ramenu i tek kada sam u svojim dlano-vima osetila njegove ruke, znala sam da je to on. Dodirom lica, mirisom kože, raspoznamem ljude».

Tu je David zastao. Sve teže je disao. Samo je dodao još jednu rečenicu i time sam znala da je poseta završena, da mi ništa više neće reći i da treba odmah da kre-nem. Tek na ulici spoznala sam njegovu misao: — Plašim se sveta tame. Tek sada pristajem na ljude i njihov svet.

Strahujući da David ne nestane, da naš-dogovor ne bude izneveren, spremila sam zaveru, otvorila sam vrata njegove sobe, se-la na ivicu kreveta i počela svoju priču:

— Sve što ti govorim izrečeno je prvi put, odnećeš sve sa sobom, iz zemlje ni travka neće nići. Ja sam ubila Bogdanovog brata Miloša. On je jedini koji je razotkrivio moju nameru. Shvatio je da Bogdana hoću da pretvorim u sebe i da niješa čestica njegovog tela ne sme da diše za druge: majku, brata, ženu, prijatelja. I dok mi se Bogdan postepeno predavao, Miloš je izne-nada došao; kada je video šta činim, pokušao je razvući Bogdana, rastrezniti ga od mojih priča i — uzeti mi ga.

Šta sam činila s Bogdanom?

Nisam mogla podneti njegov smeh, i to je bilo prvo što sam htela ukloniti s njego-vog lica. Smeh je dolazio iz njega kao pog-tvrda unutrašnje samozadovoljnosti: nikada bučan, gromoglasan, zaceljujući, već na-suprot tome, bio je blag, razlivao se po li-cu i na obrazima pravio dve male rupice. Prvo, u toplim noćima, govorila sam mu da će mu čavke razneti lice, jer im proba-da vazduh, da će mu gavrani oči iskljuvati ako se raduje svakom sutrašnjem danu. Čak bih, ponekad, otvarala prozore i go-nila ga da osluškuje noć, uvlačila sumnju u njega da nebom jedino kruže ptičurine. Sve manje se bezazleno smešio, sve više su mu u očima samovale ptice.

Bogdan je izostajao s posla, u susretu s ljudima bio je bojažljiv, a onda je došao s Miloš. Njegov pokušaj da me odvoji od Bogdana, bio je koban: on me je zavoleo i iz one prvotne zamislji da sam mu brata zatomi u bol, sada je bila jalova igra, jer me je on želeo od Bogdana oteti.

Ništa ne govoreci, sve češće sam se vi-dala s Milošem. Činila sam sve da mu krv uzavri: govorila sam da ima smiren glas i time ga gonila da priča o sebi, tražila sam da me gleda kako bih mu u pogledu uzvratila požudu. U društvu, meni stranom, on bi se potpuno opustio, i kroz pesme koje je pevao naslučivao se njegov strah što me voli. U tim časovima beskrajno mi je pripadalo.

Izgovarajući se da sam malaksala, da više nema načina da dođem do svoga sta-na, uvkla sam se u njegovu razbacanu po-stelju, okrenula se na drugu stranu i time ga ostavila nemoćnog da bi on učinio prvi dodir. Uzalud. San me je prevario. Pred zorou, probudila me je njegova ruka, a ka-da mu htetoh uzvratiti blagost, čula sam kako govor: — Usnio sam težak san. Strah me je. — Ni reči više nismo rekli.

Vraćajući se Bogdanu, željela sam da Mi-loša više nikada ne vidim, jer on je sada bio jedini koji je znao šta mu od brata či-

nim, a slutio je i moju požudu za njim. Iznenada, njih dvojica su se dogovorili da izadu zajedno, a da im se, kasnije, i ja pri-klijučim. Na moje iznenadenje, kada sam došla, oni su sedeli podnapiti u većem društvu. Da bih se Bogdanu osvetila što je za tren poželetec otići od mene, da bih mu odu-zela razdraganoš, i da bih ga sebi vratila, spremila sam opaku zaveru. S Milošem sam otišla napolje, iznudila od njega poljupce. Ni reči nismo izustili iz straha da će nas glas prenuti, vratiti, ali sam osetila kako mu koža govor: učini sve od mene, ja sam ne-moćan, ali mi brata nemoj uništiti, pusti ga da ode od tebe. Zatrpanala sam ga sne-gom, trpala mu u usta grudive i na slede-ne usne upijala svoje vrele; u grudi mu unosila pregršt snega i nudila tople dojke. Urlikao je razdragano, tražio da igra traje beskrajno — a onda sam ga ostavila pitanog, usnu-log i prozeblog.

Sneg je okopnio, Miloša nije bilo.

Kada sam Bogданa počela odvajati od ljudi, ja nisam govorila o njima optužujuće reči, nego, ukoliko bi pristao na njih, da će oni u njemu videti bolesnika i da je za-tato najbolje da ih se kloni, izbegava razgovor s njima.

Na njegovim slikama sve više su se po-javljavali zaplašeni likovi, zveri su gami-zale, vrata i prozori uvek su bili ucrtani zatvoreni, svetlosti mokrad. Bogdan se pretvarao u ptičurine i zveri.

Jednoga dana zapanjena sam stajala ispred Bogdanove najnovije slike: znala sam, ponovo se srelo s Milošem, koji se već du-go nalazio u bolnici. Na slici je bila nacrtanaogram površ prekrivena snegom, a u samom ugлу, nazirao se Milošev lik, iz zemlje, kao mrlja na belini, razrogaćene oči — užas. — Brat me ne prepoznaće. Iz njega zemlja govor, rekaо je Bogdan, ali moja muklost nagonila ga je da još govor, iz čega sam saznao da mu Miloš ništa nije rekaо.

Cvet se razbuktao ispod snega. Oglasio se Miloš iz zemlje.

Prestavljeni zbog izgovorenih reči, na-glo sam ustala s Davidovog kreveta: nisam ga smela pogledati već brzo krenuh k vrati-ma. Njegova ruka skliznula je niz pokri-vač i tako neprekrena ostala je da se nji-še niz hladni nogar kreveta. Da li je hteo da me zaustavi? Šta se to s njim zbijao? Je-su li moje reči doprle do njega?

Majka je oblačila Davida brzo, i odelo, koje su joj dodavali, navlačila je hitro, pla-šći se dodira. Na dugački sto, koji je bio prekriven belim čaršavom, položili su nje-govo telo. Kroz otvorena vrata, iz kojih je nadirala svetlost, ušla je njegova sestra. Tu-ga zbog izgubljenog brata bila je nevidljiva. Ona ga se sada plašila, hitro mu je po-ljubila čelo, ovlaš dodirnula ruke i duge, košćate prste provlačila kroz njegovu kosu. Iznemogla je sela, pored njega. Pokušavala sam da nazrem njeni misli, pogledom sam joj pritiskala čelo i oči, i time je nagonila da se zblizi s bratom. Da li je Davidova sestra mogla da vidi na bratovljevom licu težinu mojih izgovorenih reči? Da li je sa-znala da sam odlažila kod njega? Šta ona o meni zna? O bratu? Koliko su oni bili bliski? Da li su im se bar ikada dodirnule vene, krvotok?

Istoga časa, ona je ustala i užurbano otišla. Znači li to da ništa nije naslutila? U njoj se jedino razbuktala misao da je imala brata, a da ga zapravo nije poznavala, i da je to bol za nekim drugim, sada nepostojećim.

Trenutak kada sam ostala sama u sobi iskoristila sam da i ja, najzad, priđem Davidu. Htela sam da mu vidim lice s kojim će otići, da ugledam moje reči na njego-voj kosi, u potiljku, u rukama, usnama, kapcima, obrazima. Ništa se nije moglo nazreti. Prikrivao se i od mene.

Jesam li izneverena, Davide?

Pokušavala sam da dozovem čas kada sam se isceljivala. Znam da je pogodba bi-la surova, žestoka, ali David ju je od mene tražio, on nije mogao otići sam, tražio je deo mene. Kada sam pristala: da li me je saslušao? Zašto me je ostavio se sumnjom? Nestao je u času kada sam počela da se prenosim u njega, da odvajam reči iz se-be, da govorim. Ništa nije učinio kako bih bila sigurna da je sve čuo, da me je pri-mio. Sećam se da je jedino njegova ruka, u času kada sam otišla od njega, htela da me zadrži. A da li je to bio i njegov po-slednji pokret? Jesu li se moje reči zasekle u njegovo grlo? Možda su mu one oduzle-dah? Da li sam mogla drugom pričom vratiti mome Davidu Svetlost? Umesto da sam pokušala da ga dozovem, učinila sam sve da pristanem na njegov izazov i da uči-nim kraj. Da li je on stvarno želeo da ode, zašto je pristao da odnese sa sobom moje predašnje Ja?

* Govorim ponovo: jesli li me izneverio, Davide?

Od tada, svaka pomisao na Bogdana bi-la je čista i svetla. Raspolučenost nisam osećala. On nije više postojao, ni lik mu nisam mogla naslutiti. Moje zloslutne igre su nestale, vratila sam Bogdanu smeh, hod, govor — i on je otišao od mene. Ujedno, to je potvrdilo moju misao da je pogodba s Davidom bila potpuna, jer sam osetila kako kroz mene struji drugi život. Posle toga, mogla sam naslutiti i čas kada će sneg po-četi da pada.

U tim časovima otvarala sam širom vra-ta. Stud je ulazila u mene, ali sam osećala kako mi od toga postaje toplo; oduzimale su mi se ruke, mišići su postajali utegnuti, i tako zasopljena ostajala bih dugi u noći. A kada sam iznemogla skinula odecu sa se-be, i kada su se prve pahlje počele topiti po mome telu, ugledala sam Davida, čula sam njegove reči.

»Ja sam pogodbu ispunio, a sada je red na tebe. Kada smo se dogovorili, nisi me pitala šta tražim zauzvrat. Jednu noć ćeš ti meni dolaziti, drugu ču ja tebi dohodi-ti.«

Sutradan, pohitala sam na groblje. Svu-da je vladao potpuni mir, naslonila sam glavu na zemlju: čule su se nerazgovetne reči, znala sam da su moje i da sada pri-tiskaju Davida, on se borio s njima i činilo se da će se svakog časa zemlja rasprsu-nuti.

A već sledeće noći David je sedeо na ivici moga kreveta. Ponekad, učinilo mi se da dobija Milošev lik, a zatim, ukoliko bih htela nešto učiniti: reči, hodati, — on je davao izgled da će se istoga časa ustremiti k meni i da će to biti moj kraj, da će me ugušiti.

»S Bogdanom si želeta da se potpuno sjediniš. U prapočetak si dirnula. Mi smo zauvek razvojeni, raspolučeni, bliskost se rečima i telom doseže. U zakone svetlosti si drznula«, govorio je David.

Ništa više nisam mogla učiniti, uveče sam ostavljala otvorena vrata, a kada bi došao red na mene, pohodila bih Davida. Činilo mi se da će ogromnim kamenjem moći da prekrijem zemlju i time okončam njegove posete, ili da više neću naslanjati glavu i osluškivati zatomljene reči. Već sutradan, on bi mi ponovo dolazio. Izne-mogla da mesna, danima ne govoreci ni reč, odlučila sam da nikada više ne sačekam Davida. Uzela sam papir, mastilo i pero. Zapravo, nisam znala šta će zapisati, zašto će to učiniti, ali sam znala da je to jedini način da se svega oslobođim. Ruka je sama učinila prvi pokret, i ja sam se predala is-pisivanju.

Pred zoru sam obnevidela. Iznenadeno što David te noći nije došao, otvorila sam vrata: on je odlazio od mene. Vratila sam se u sobu. Umorno telo sručilo se na krevet.

Najzad, san.